

Проблемите с унификация на условията за конкуренция в Европейския съюз

The problems with the unification of the conditions of competition in the European Union

Доц. д-р Надя Маринова, Нов български университет

Assoc. Prof. Dr. Nadya Marinova, New Bulgarian University

Резюме: Основите на системата за конкуренция в ЕС се полагат от Римския договор и постановленията на Европейския съд. Равенството на условията за конкуренция се предопределя, преди всичко, от възможностите за въвеждането на четирите фундаментални свободи – свободата за движение на стоки, услуги, капитали и хора.

Abstract: The foundations of the system of competition in the EU are laid by the Treaty of Rome and the rulings of the European Court. Equality of competition is determined, above all, the opportunities for the introduction of the four fundamental freedoms - the freedom of movement of goods, services, capital and people.

Ключови думи: конкуренция, Европейски съюз, икономика

Key words: competition, European Union, economy

Правилата за конкуренцията се основават на положението, че е необходимо да се забрани и/или регулира и контролира дейността на монополите, картелите и други пазарни структури, концентриращи икономическата власт и ощетяващи интересите на потребителите. Индивидуалната икономическа свобода трябва да се реализира чрез механизмите на пазарната конкуренция.

Отговорността за провеждането на надеждна политика в областта на конкуренцията в Общността носи Комисията на ЕС. Тя има право да изисква необходимата информация от

всички предприятия, техни асоциации и държави-членки. В случаи, когато не се предоставя информация, Комисията може да налага глоби в размер до 1000 ЕКЮ за всеки просрочен ден. Инспекторите имат право да проверяват финансовите и отчетните документи, деловите отчети, да снимат копия от документите, да задават въпроси и да изискват отговори и т.н., но без прилагане на сила, а със съгласието на инспектираната страна. Ако Комисията открие нарушения на правилата за конкуренция, виновната страна може да бъде глобена в размер до 10% от brutния годишен продукт. Виновната страна може да подаде апелация в съда на първа инстанция, а след това и в Европейския съд.

В неокласическия си модел свършената конкуренция може да бъде нарушена по силата на провежданата от държавата политика на протекционизъм и субсидиране, макар различията между тези видове държавна политика да са достатъчно условни. От една страна, тарифната и нетарифната защита позволяват на отечествените производители да установяват на местния пазар по-високи цени, отколкото в случай на свободен приток на внос. Такава защита означава скрита субсидия, плащана от потребителите непосредствено на производителите. От друга страна, при пряко субсидиране от страна на държавата паричните средства постъпват от данъците в бюджета и едва след това към производителите. Най-общо и двата вида подкрепа на отечествения бизнес преследват една цел, но се различават само по степента на прозрачност и начина на предаване на средствата в отделните отрасли или фирми.

Проблемът за *държавната помощ* се регулира чрез забрана на всякаква държавна помощ, която реално или потенциално нарушава конкуренцията между страните от ЕС. Това не се отнася до помощта за фирми, чиито стоки и услуги участват само на местния, националния оборот и не навлизат на пазарите на другите страни от ЕС. Забраните не засягат помощите за фирми, изнасящи своя продукция в страни извън ЕС.

Най-сериозни се оказват проблемите с унификацията на отрасловата политика.

Аграрната политика и проблемите за нейната унификация заемат централно място в концепциите за развитието на ЕС. Причините за това не са еднозначни:

Първо, селското стопанство е признато за стратегически отрасъл на икономиката. Всички страни от ЕС традиционно отделят голямо внимание на самоосигуряването с продоволствени продукти като застраховка в случай на война, икономически блокади, икономически кризи, природни катаклизми.

Второ, търсенето на селскостопанска продукция се отличава с ниска еластичност както по отношение на цените, така и на доходите. Поради това икономическата интеграция в продоволствената сфера носи изгоди за фермерите на страните-износители и загуби за фермерите на страните-вносители.

Трето, селското стопанство зависи от природните условия, лимитиращи обема на производството и създаващи неравностойни условия за фермерите от различните природни зони и местности. Освен това, капиталът, инвестиран в земята, не е така лесно да бъде преориентиран за производството на друга продукция. Засятото поле с пшеница не може да бъде пренасочено да ражда ръж или картофи, както това е възможно с промяна на програмата в компютъра за една автоматизирана линия в промишлеността.

Четвърто, селското стопанство оказва непосредствено влияние на обитаваната среда от човека, на екосистемата като цяло и не рядко изменяйки я или даже влошавайки я.

Пето, селското стопанство не е просто крупен доставчик на продукция, но и не по-малко важен потребител на стоки и услуги, а също и на икономически ресурси. По такъв начин то влияе на структурата и динамиката на промишленото производство. От друга страна, цените на селскостопанската продукция силно влияят върху стойността на работната сила, което има стопанско значение.

Шесто, поради факта, че селскостопанските продукти се произвеждат в света при най-различни природно-климатични условия, цените на много от тях са силно диференцирани и неустойчиви.

По силата на посочените обстоятелства на развитието на селското стопанство, координацията на националните, а след това и изработването на единна съвместна аграрна политика в ЕС традиционно се отделя голямо внимание.

Основните параметри на *съвместната аграрна политика* (САП) по силата на Римския договор се състоят от следното:

- повишаване на продуктивността на селското стопанство чрез оптимално използване на производствените фактори, на първо място труда, и внедряване постиженията на техническия прогрес;
- осигуряване на нормален жизнен стандарт на селскостопанските работници;
- стабилизиране на пазарите на селскостопанска продукция;
- установяване на разумни цени.

За постигане на целите на аграрната политика е разрешено да се използват следните методи за регулиране: *ценови; държавни помощи и финансиране; запаси; външна търговия.*

В зависимост от вида на селскостопанската продукция може да бъде избрана една от следните три форми на САП:

а) установяване на общи правила за конкуренция;

б) задължителна координация в действията на различните национални пазарни организации;

в) създаване на Европейска пазарна организация.

Съвместната аграрна политика се основава на следните три основни принципа:

- *първо*, общ пазар на селскостопански стоки, които свободно се продават в рамките на ЕС по единна за всеки вид продукт цена, а административните и санитарните стандарти са хармонизирани;

- *второ*, предпочитание на отечествената продукция пред вносната;

- *трето*, солидарност по финансирането на САП и разпределението на разходите за нейната издръжка.

Самата програма се реализира чрез националните митнически ведомства и специалните агенции по пазарна интеграция. Съвместната аграрна политика се финансира от бюджета на ЕС, като в основата ѝ лежи ценовата политика. Тя поощрява производството и едновременно с това облага с данък потреблението.

Съвместната аграрна политика има вътрешно и външно измерение.

Първото се състои в осигуряването на определено ценово равнище на вътрешния пазар на ЕС. Ако цената на продукцията пада, излишъците трябва да бъдат изкупени от фермерите от специални агенции на ЕС в неограничени количества. Излишъците се изкупуват дотогава, докато цената на вътрешния пазар на ЕС не достигне гарантираното минимално ниво.

Второто се отнася до установяването на минимално допустими цени, по които може да се продава внасяната селскостопанска продукция. По този начин вътрешният пазар на ЕС се защитава от чужда конкуренция и от колебанията на цените на външните пазари. В същото време ЕС субсидира износа на излишъците на селскостопанската продукция извън неговите граници. На износителите се покрива разликата между по-високата вътрешна

цена и по-ниската цена на пазарите на трети страни. От гледна точка на икономическата теория това не е нищо друго, освен дъмпинг.

Противоречията в сферата на селскостопанската политика са остри не само между ЕС и трети страни, но и вътре между страните в ЕС. Много от тях не просто произвеждат, но и се специализират в производството на едни и същи видове продукти – вино, зеленчуци, телешки, свински, птици и т.н. И единният пазар на селскостопанска продукция е изгоден далече не на всички фермери и не на всички страни. Затова, не случайно, в рамките на ЕС избухват едни или други търговски войни, а фермерите на отделни страни в знак на несъгласие с политиката на ЕС периодично по разни поводи организират протестни демонстрации.

Основна институция за реализирането на САП е Европейският фонд за ориентиране и гарантиране на селското стопанство (ФЕОГА). Съвкупните разходи за провеждането на аграрната политика са значителни – над 40 млрд. ЕКЮ годишно, но ежедневните разходи на човек от населението са около 0,3 ЕКЮ. Затова се смята, че данъчната тежест върху населението от провежданата политика не е голяма. Субсидирането на фермерите не е изключителна особеност на ЕС. Почти всички страни активно провеждат подобна политика, а някои даже и в по-голяма степен.

Опитът натрупан от САП и резултатите от нейната реализация са очевидни. При образуването на Общността нито една страна от шестте страни-учредителки не е могла продоволствено да се самоосигурява, с изключение на картофите и зеленчуците. Днес ЕС има висока степен на самоосигуряване практически по всички видове продукти, произвеждани в умерения климат. Излишъците от селскостопанската продукция, закупувани в рамките на САП, частично отиват в училищата, болниците, армията, благотворителните организации, частично се изнасят като хуманитарна помощ или в трети страни. Те не се пускат на вътрешния пазар, за да не подбиват вътрешните цени. Регулираната цена на вътрешния пазар винаги е по-висока от равновесната цена на свободния конкурентен пазар. Това позволява да се регулира нивото на доходите на фермерите. Във всички страни на ЕС(15), без Португалия, средният доход във фермерските стопанства става по-висок от средното национално ниво. От друга страна, помощта на фермерите не се разпределя равномерно. Най-голямо е съдействието на крупните фермерски стопанства в северните региони, където е съсредоточено мащабното

зърнопроизводство и животновъдство. В южните региони се произвежда основно продукцията, която заема неголям дял в разходите на САП. За сметка на САП се увеличават доходите на фирмите, свързани с превоза, съхраняването и реализацията на селскостопанските излишъци. Едновременно с това, САП води до намаляване благосъстоянието на другите слоеве от обществото, тъй като: *първо*, потребителите плащат по-високи цени; *второ*, всички плащат данъци, за сметка на които се формират фондовете на САП и доходите на фермерите; *трето*, повишените цени на продуктите увеличават стойността на работната сила с всички последствия от това; *четвърто*, САП поражда и социални проблеми, тъй като делът на разходите за храна е най-висок сред най-слабо осигурените слоеве от населението (пенсионери, студенти, безработни и т.н.).

Поради противоречивите резултати от САП и изострилите се противоречия с търговските партньори на ЕС, Комисията работи върху редица проекти за нейното реформиране. Тяхната същност се свежда до следното:

- *първо*, да се намалят нивата на минимално допустимите цени, подкрепяни от ЕС;
- *второ*, да се плащат компенсации на фермерите за намаляване на орната земя, за намаляване на производствените обеми и за ранното пенсиониране на селскостопанските работници (55г).

Унификация на промишлената политика изисква класическият икономически модел, изповядващ принципите на свободната търговия и предприемачество и свършената конкуренция, се обявява против държавната намеса. Обаче кейнсианският модел и редица съвременни теории обосновават необходимостта и полезността от държавната икономическа политика, в това число и промишлената, за преодоляване на така наричаните сринове в пазара и за решаването на редица стратегически проблеми в икономическото развитие на нацията.

Ролята на държавата в икономическия живот на обществото е широко дискутиран въпрос. Обаче, независимо от широко разпространеното мнение, че границите на държавната намеса в пазарната икономика следва да се ограничават и свиват, неоспорим факт е, че най-впечатляващи икономически резултати са постигнали страни, чиито правителства са осъществявали активно и силно влияние върху всички страни на икономическата дейност. Затова привържениците на държавната намеса в икономиката издигат редица аргументи в полза на подобна политика:

Първо. Времеви хоризонти на частния бизнес и пазара в основата си са краткосрочни. На правителството е по-леко да определи дългосрочните приоритети на страната като цяло, да подбере адекватни мерки за тяхната реализация, да определи ориентирите за частния бизнес, разширявайки хоризонтите на неговия поглед в икономиката и да създаде система от стимули за частния капитал.

Второ. Правителствата могат да създават буферни запаси от продукция, изкупувайки я на пренаситения пазар, предотвратявайки или смекчавайки развитието на кризи. Частният пазар не е способен на такива действия.

Трето. Големите рискове и високите разходи за провеждането на фундаментални научни изследвания не ги правят привлекателни за частния капитал и затова в по-голямата част от страните този вид изследвания се финансират напълно или частично от държавата.

Четвърто. Държавната политика може да повиши адаптивността и ефективността на икономиката благодарение на развитието на образованието и производственото обучение, да формира икономическата и социалната инфраструктура, да повиши мобилността на производствените фактори и т.н.

Пето. Държавата е в състояние да реагира адекватно на икономическата политика на другите държави, а също и на икономическото поведение на чуждестранния капитал, защитавайки дългосрочните икономически интереси на страната, на нейните предприемачи и на населението като цяло.

Решаващо значение за изграждането на съвместна промишлена политика има подписаният през 1986г *Единен европейски акт*. Всички негови 282 директиви, посочени в Програмата за завършване на изграждането на вътрешния пазар до 1992г, е трябвало да доведат до ликвидиране на несъгласуваността в националните промишлени политики. Но ясна промишлена политика ЕС получава едва с подписването на Маастрихтския договор в 1992г. В Договора се формулират основните *цели на промишлената политика* на ЕС:

- *първо*, да се ускорят структурните преобразования в промишлеността;
- *второ*, да се създаде благоприятен климат за инвестиции, особено за малкия и средния бизнес;
- *трето*, да се поощрява сътрудничеството и взаимодействието между компаниите;
- *четвърто*, да се повишава ефективността на използването в промишлеността на резултатите от научно-технологичния прогрес.

Формирането на промишлената политика на ЕС се осъществява не само в концептуален и правов план, но и под формата на конкретни действия, насочени към решаването на едни или други възлови проблеми в промишлеността на региона. При това, промишлената политика много често се преплита със структурната и регионалната политика. Голяма роля в това отношение изиграва Европейският структурен фонд. За изравняване на нивата в икономическото развитие и икономическото благосъстояние на различните региони в ЕС през 1975г се създава Европейски фонд за регионално развитие.

В рамките на реализацията на Единния европейски акт се определят пет *цели на регионалната политика*, средствата за тяхната реализация и ролята на всеки от структурните фондове. Тези пет цели се отнасят до:

- структурното развитие на изостаналите райони;
- конверсията на производството в районите с промишлен застой;
- борбата с хроническата безработица;
- борбата с безработицата сред младежта;
- преструктурирането на аграрния сектор.

Определянето на посочените приоритети позволява да се концентрират и по-ефективно да се използват ресурсите. Като икономически изостанали райони за своето време се определят не само отделни области на една или друга страна, но и цели държави като Гърция, Ирландия, Португалия и по-голямата част от Испания.

Отговорна задача на ЕС е да създаде система от административно-правни и икономически мерки с цел да се поддържа свободната конкуренция. Съставна част на тази система става унификацията на условията за конкуренция и унификацията на икономическата политика на ЕС. Равни условия за конкуренция в ЕС се създават преди всичко от положението за въвеждането на четирите фундаментални свободи.

Библиография:

1. Найденов, Н. Международен маркетинг, УИ „Стопанство“, София, 1999
2. Екип, Мениджмънт и лидерство, НБУ, 2008
3. Маринова, Н. Управление чрез проекти за постигане на устойчиво развитие, НБУ, 2014